

kéntesen jelentkeztek katonának. A függetlenség szent ügyéhez csatlakozott a közeposztály és a kispolgárság. Az értelmiségiek legjobbjai az írástudók hagyományos hazafiságával, fegyverrel a kézben vagy a leírt szó erejével támogatták a nemzeti eszme megvalósulását. A hazafiságra nevelő irodalom, festészet, zene legmaradandóbb alkotásai születtek ezekben az esztendőekben.

A függetlenségi háború erős visszhangot keltett az erdélyi románság körében is. Bizottságok szerveződtek, amelyek pénzt, ruhaneműt, egészségügyi cikkeket gyűjtöttek a fronton harcoló román katonáknak. A bánági, Küküllő menti, érc-hegységi falvakból önkéntes csoportok indultak a Kárpátokon túli testvérek megsegítésére.

Az ország függetlenségét a román nép vívta ki; bizonyította, hogy lehet sorának tudatos formálója, hogy képes történelmének menetét kicövekelni.

A győzelmet követő esztendőekben kedvező feltételek nyíltak a társadalmi, gazdasági, kulturális élet fejlődéséhez. A függetlenség biztos alapot jelentett a modern román állam kibontakozásához. Fellendült a kapitalista gazdálkodás, meg erősödött a burzsoázia, de ezzel egyidőben a munkásosztály is.

Románia népére, amely 98 esztendővel ezelőtt lerakta az állami függetlenség alapkövét, még sok megpróbáltatás várt, amíg eljutott napjaink valóságához, amíg megteremthette a maga szuverén államát. A két világháború közötti időszakban, amikor az uralkodó osztályok legreakciósabb körei — feltétel nélkül — idegen, imperialista hatalmaknak rendelték alá az országot, a munkásosztálynak s forradalmi pártjának jutott az a feladat, hogy átvegye és győzelemre vigye a nemzeti függetlenség zászlaját. A kommunisták pártjának jutott az a történelmi szerep, hogy kezdeményezője és vezetője legyen az 1944-es nemzeti antifasiszta és antiimperialista fegyveres felkelésnek, s a fasiszmus megdöntésére mozgósítson minden társadalmi erőt.

Május 9. kettős ünnep; nemcsak népünk életének nagy jelentőségű dátuma, hanem a világtörténelemnek is nagy fontosságú határköve — a fasiszmus feletti győzelem ünnepe. Az ünnepre készülve valljuk, hogy a 98 esztendővel ezelőtti, a nemzeti függetlenségért vívott harcokban elesett katonák és a harminc év előtti antifasiszta háború hősei rakták le a szocialista társadalmunk alapköveit.

Udvarhelyi Miklós

Magyarok és németek részvétele a Horia vezette 1784–1785-ös felkelésben

Mind a román, mind a magyar polgári-földesúri történetírás egyoldalúan ítélte meg a Horia, Cloșca és Crișan vezette 1784-es parasztfelkelést. Nem hangsúlyozta osztályjellegét, feudalizmusellenességét, a mozgalomnak csak nemzeti színezetet adott, úgy állítván be, mint az egész magyarság ellen irányuló lázadást.

Ismeretes, az 1784–1785-ös felkelés tömegét túlnyomóan az erdélyi szigethegységbeli román parasztság alkotta. Körükből indult ki a felkelés, és későbbi színtere is főleg ez a terület volt. Másrészt az egykorú forrásokból arról értesülünk, hogy bár a forradalmi központ környékén kis számú volt a más nemzetiségű lakosság, de ez is részt vett a mozgalomban. A felkelésnek pedig nemzetiségre való tekintet nélkül Erdély-szerte nagy visszhangja volt a jobbágyosság köreiben.

Az alábbiakban a nemzetiségek részvétele szempontjából szeretnénk elemezni az 1784–1785. évi parasztmozgalmakat. Nem kívánunk azonban teljes és átfogó képet adni, hanem főleg azokat a mozzanatokat akarjuk feleleveníteni, amelyek a magyar és a német parasztság és bányászok részvételéről tanúskodnak.

Az erdélyi nemesi és fiskális birtokokon élő parasztság helyzete a XVIII. században egyre súlyosabbá vált. Nemegetszer az akkori törvényes szolgáltatásoknál is több terhet róttak ki rájuk. Az abszolutisztikus osztrák államrendszer a jobbágyok és nemesek ellentétéből politikai tőkét igyekszik magának kovácsolni, korlátozni akarja a magánföldesúri hatalmat, hogy állami adókkal még inkább megterhelhesse a jobbágyosságot, lényegileg tehát még jobban kizsákmányolhassa őket. Mind élesebb formában jelentkezik a jobbágytársadalom és az uralkodó osztályok

közötti osztályharc. Kezdetben ez rejtett munkamegtagadásban, a birtok önkényes elhagyásában, a kormányzóság, a császári udvar, sőt a császár személyéhez küldött panaszok és követek küldésében, betyársoportok szervezésében nyilvánult meg; ez után már csak a nyílt munkamegtagadás és a fegyveres felkelés maradt hátra.

A határország megerősítése érdekében egyes dél-erdélyi falvakban 1784 elején kísérleti katonai összeírásról rendelt el a császár. Ezt a rendeletet azonban a parasztság úgy értelmezte, hogy ez Erdély egész területére vonatkozik. A jobbágság körében uralkodó elégedetlenséget és a forrongó hangulatot még fokozták a Horia által Bécsből hozott hírek, melyek szerint a császár állítólagos rendelete értelmében a parasztok ezután nem kell hogy szolgáljanak a nemeseknek, hanem csak a császárnak. A jobbágyi terhektől való szabadulás reménye egész Erdély jobbágy-ságát forrongásba hozta.

A hátszegi, fehérvári és orláti katonai parancsnokságoknál a jobbágyok tömegesen jelentkeztek határőrszolgálatra, és összeírásuk után hazatérve megtagadták a jobbágyi szolgáltatásokat. Örömük jeléül, hogy megszabadultak a jobbágság súlyos terhétől, az összeírtak vörös szalagot tűztek botjuk végére, és úgy indultak a katonai bizottságtól hazafelé.

Alsó-Fehér megyében a katonai összeírási mozgalom Herepe faluban kezdődött. A herepei román jobbágyok tíz követet küldtek Károlyfehérvárra (Gyulafehérvár akkori neve), ahol Ortmayer hadbiztos katonának írta össze őket, és megbízta a küldötteket, értesítsék az egész falu népét: jöjjenek papjuk vezetésével Fehérvárra katonának iratkozni. E hír a szomszéd falvakban, Heningsfalván, Strázsán, Demeterpatakán, Vingárdon futótűzként terjedt.

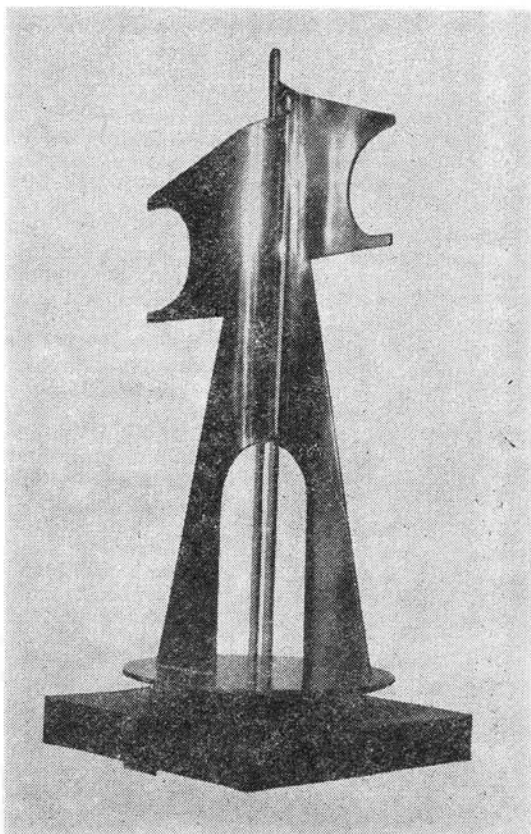
A katonai szolgálat lehetősége és e révén a jobbágyi terhektől való szabadulás reménye talpraállította a Fehér megyei szász jobbágyokat, a kisenyedi járás, ún. springi esperesség falvainak lakosait is. A vingárdi szász jobbágyok a herepei románoktól hallották a katonának való iratkozás, a „conscriptio” híret, s ennek hallatára ők is felbuzdultak. Andreas Nits és egy Rudolf nevű leszerelt katonája Fehérvárra ment, onnan a katonai összeírásra szolgáló űrlapot hozott, majd az egész falu népe katonának iratkozott.

A gergelyfái szász jobbágyok 1784. augusztus 24-én megtagadták a jobbágyi szolgáltatásokat gróf Gyulai Józsefné földesasszonynak. A katonának iratkozott jobbágyok a földesúr ispánjainak többszöri felszólítása ellenére sem voltak hajlandók többé jobbágyi robotra járni. Különösen Josef Giltsch, Petrus Freytag és Michael Rappelt jobbágyok tűntek ki öntudatos magaviseletükkel, és a földesasszony gazdaságának sok kárt okoztak. Gergelyfáján is, akárcsak Bervén, maga a szász pap írta fel a jobbágyokat katonának, ami Pallós Péter törvényszéki bíró jelentéséből kitéunik: „...Kis Enyedről jövő utamban Gergelyfáján az szász pap háza mellett jövén, láttam egy szin alatt az szász papot, talán az káplányával és három paraszt emberrel ott ülni és a pap dictált az káplánnak. Midőn kérdeztem, hogy mit dolgoznak, azt felelte az pap, hogy katonának irattják magokat az egész paraszt communitás, minden facultásokkal edgyütt.”

A bervei jobbágyok még elszántabban harcoltak földesuruk, gróf Gyulai Sámuel generális ellen. Ők is jelentkeztek Fehérváron a katonai összeírásra, mely után megtagadták szolgálatukat földesuruknak. Sárosi István gazdatiszt rémulten jelenti Halmágyi István főkirálybírónak és kormánybiztosnak: „...midőn pedig szorgalmaskodtam volna kihajtásra, az utcán bíróval edgyütt agyon akartak verni, melyről tégyen bizonságot a mostani falnagy [bíró] Hermán Andris.” A jobbágyok felprédálták a földesúr allodiális kaszálóját és egész határát.

Természetesen nemcsak a vingárdi, gergelyfái és bervei szász jobbágyok, hanem a környék összes falvainak jobbágsága is forrongott, mely Csató Ferencnek, a kisenyedi járás szolgabírójának jelentéséből tűnik ki a legjobban: „...minemű reménytelen láрма történt a contribuens nép között ezen nemes vármegyének az itten körüllevő helységekben... szüntelenül folyó rendkívüli láрма.” Kisenyed és Girbó román, Buzd, Spring, Gergelyfája, Vingárd szász jobbágsága „egész communitásuk individuatim Károly-Fehérvárra mentek a militaris tiszt uraknál katonának iratkozni”. Jelenti továbbá, hogy „az rendetlen szabadság annyira felzavarta őket, főként némelyeket, hogy sem a nemes vármegye részéről való dispositioknak, sem pedig a földesuraiknak engedelmeskedni nem akarnak”. A földesurak panaszkodnak a szolgabíróknak, hogy hajtsa engedelmességre embereiket, de ő ezt nem cselekedheti, nincsen senki segítségére, „egyek lévén bírók és gornyikok [hajdúk] a többiekkel”.

A katonai összeírás és a kezdődő paraszti mozgalmak híre fokozott osztályharcra bátorította a Küküllő megyei román, magyar és szász jobbágyokat is, akik sok helyen megtagadják a munkát. Gróf Bethlen Sándor küküllői főispán a vizsgáló bizottságnak tett jelentése szerint: „Elharapózott a parasztok nagy lármája.

Jecza Péter: Emlékezés

kezem alá bízott nemes vármegyében is, úgy annyira, hogy lehet tartani a szomorú történekről, szüntelenül gyűlést tartanak, csoportoznak, engedetlenkednek mind vármegye tisztjeinek, mind földös uraknak...“ Jelenti továbbá, hogy a szépmizei szász jobbágyok kiűzték földesuruk jószágait a legelőkről, mely példát a bonyhai magyar és román jobbágyok is követték.

Pfefferkorn generális találkozott Szancsalon egy 100 főt meghaladó román és szász jobbágyokból álló csoporttal; Fehérvárra mentek katonának iratkozni. A tábornok kérdésére, hogy miért mennek oda, az alsóbajomi szászok azt felelték: ők is katonák akarnak lenni, mert a földesúr ispánja embertelenül bánik velük, úgy annyira, hogy már több jobbágy meghalt az elszenvedett verések következtében, egyiket éppen aznap temetik.

Erdélyben a XVIII. század talán egyik leghosszadalmasabb perét a Küküllő vármegyei ún. tizenhárom szász jobbágyfalú népe folytatta földesurai ellen. A jobbágyok már évtizedekkel azelőtt felmondták földesuraiknak és a megyetiszteknek a szolgálatot, perük azonban még 1784-ben sem fejeződött be. Keserűen jegyezte meg a főúri származású Teleki Domokos, hogy „e falvak lakosai szászok voltak ugyan, de a románokkal közkézre dolgoztak“.

A Hunyad, Alsó-Fehér és Küküllő megyei román és szász jobbágyok példáját követve mozgásba lendül a Torda, Kolozs és Alsó-Fehér megye más vidékén lakó román és magyar jobbágyok is. A Maros mentén a kapudi jobbágyok voltak az elsők a katonai szolgálatra jelentkező parasztok között. Tamás Mihály kapudi jobbágy Tövisen találkozott a lőrincréveikkel, biztatta őket, hogy irassák fel magukat katonának. A lőrincrévi román és magyar jobbágyok földesúrelleses akciói 1784. augusztus havában kezdődtek el. A faluban kapudi emberek jártak, és hírül adták, mindnyájan menjenek katonának, mert akkor katonai „iurisdictio“ alatt és szabadon élhetnek, dézsmát nem kell fizetniük. A falu lakossága megbízásából Szabó István, Bárdi István és Nicolae Chilut augusztus 15-én Fehérvárra

ment, ahonnan azt az üzenetet hozta, hogy induljon az egész falu népe fegyverért, „sőt közönséges hír volt közöttek, hogy végre adnak a parasztnak is fegyvert, hogy a nemes embert az országból kikergessék“. A küldöttek állítólag azt az utasítást kapták Fehérvárt, hogy még 15 napig dolgozzanak földesuraiknak, mely idő alatt az ország egész népét „conscribálják“, azután pedig „a szabadságot megkapják, az allodiális szülőket, szénaréteket, láb búzaföldeket egymás között felosztják“.

A Torda megyei Marosdéscsén a nagyenyedi református kollégium jobbágysai, Costan Popa román pap és Varga Sámuel bíró vezetésével, ugyancsak mozgolódtak. A falu népe augusztus 15-én összegyűlt, és elhatározta: többé nem robotol, és Varga Sámuel, Petre Domburant, Eftimie Marant Fehérvárra küldte követnek, a katonai összeírás ügyében. Az urasági bíró, Gheorghe Olteanu nem akart részt venni e mozgalomban, mire azzal fenyegették meg, hogy „kihányják“ a faluból. A miriszlói román és magyar jobbágyok a décseiektől értesülvén, szintén katonai szolgálatra akartak iratkozni, azzal fenyegetve meg ott is az ingadozókat, hogy „kihányják“ a faluból, aki nem iratkozik fel. Szóke István falusi bíró gyűlést hívott össze, „falutgyűjtetett“, s három embert: Kovács Istvánt, Nicolae Ciombordant és Simion Popát rendelték Fehérvárra követnek. Az „úr dolgát“ többé nem végezték.

A jobbágymozgalmak megtorló intézkedéseket váltottak ki az elnyomó osztályok körében. A földesurak és gazdatisztjeik különösen a fegyver alá jelentkező paraszttal bántak kegyetlenül. A lapádi magyar jobbágyok nevében Szász András ezért jogosan üzeni a nemeseknek: „Csak szépen bányanak uram ketek, mert ha ki adják a lándsákat, mi is megfelelőünk.“

A Mezőséken is elterjedt a katonai összeírás híre. Kendilónán a jobbágyok Istvánfi György káplárnál iratkoztak fel, a lekencei fuvarosok Szászpéntekig vitték a hírt. Radnót, Dég, Péterlaka vidékéről együtt mentek a román és magyar parasztküldöttek Fehérvárra katonának iratkozni. Ahol a pap nem ment velük jószántából, ott erőszakkal magukkal vitték, amint Fehéregyháza példája is mutatja.

A katonaság egyelőre nem avatkozik a mozgalomba, ellenben a gubernium Alsó-Fehér megyébe küldi Halmágyi István maroszéki királybíró a történetek kivizsgálására. Boda Ferencet és Zeyk Andrást Hunyad megyében bízzák meg a parasztok lecsendesítésével, Gedeon Nichitici szebeni ortodox román püspök pedig Zaránd megye területén fáradozik a kedélyek lecsillapításával. A guberniumnak küldött jelentésében Halmágyi azt javasolja, hogy a román görögkeleti vallású püspök a nép lecsendesítésére kötelezze a papokat, továbbá mivel egyes falvakban a magyar és a szász jobbágyok is katonának iratkoztak, utasítsák a magyar és a szász püspököt is, nyújtsanak segítséget a parasztok megnyugtatóhoz, Preiss katonai parancsnoknak pedig elrendelték azt, hogy szüntesse be a parasztnak katonai összeírását.

A jobbágyok azonban már nem bíznak az ország politikai és egyházi vezetőiben, de még hisznek abban, hogy a császár támogatja őket.

Az erdélyi szigethegységi bányák tulajdonosa részben a fiskus volt, részben magyar nemesek vagy a kialakulóban lévő erdélyi polgárság. A bányavidéki jobbágyok zöme román, de dolgoznak itt magyar és német bányászok is, akik román sorstársaikkal együtt szenvedik a feudális zsarnokságot és a kezdődő tókes elnyomást. Ribiczei Adám bányában például együtt dolgozik Petru Hut és Czercz János. A bányatulajdonos egyformán kizsákmányolta Olajos György bányafelügyelőt, Adam Avram bányamestert, Zaláni Ferenc és Kovács Lőrinc bányászokat, akik együttesen panaszkodnak uruk ellen. Szász Ferenc, Fülöp István, Kádár Márton és Deák János, az aranyosszéki Várfalváról elszármazott bányászok már 1770. szeptember 29-én jogaikat követelik.

Georg Harcsek drezdai származású német bányamestert (hutman) 1784. augusztus 26-án azzal vádolják, hogy katonának írta össze a tekerői és kisalmási bányászokat, s ezért Zalatnán elítélik és bezárják.

A katonai összeírás híre eljutott a zalatnai kincstári uradalom és az egykori Zaránd megye területére is. Különösen az addig szinte szabadparaszti kiváltságokat élvező zalatnai uradalom jobbágysai érezték meg a hirtelen fokozódó kizsákmányolást. Minden addigi kiváltságuktól megfosztották őket, súlyos adóterheket róttak ki rájuk.

A környéken élő és már korábban is szervezkedő jobbágyok 1784. október 31-én tartott gyűlésükön elhatározták, hogy Zalatnán át Fehérvárra mennek, és katonai szolgálatra jelentkeznek. Hunyad megye szolgabírói és hajdúi ezt meg akarták akadályozni, ezért a parasztnak egyik vezérért, Crişan elfogták. A jobbágyok azonban kiszabadították vezetőjüket, és néhány szolgabírói csatlósikkal együtt megölték, másokat megfutamítottak. A tiszteknek ez az erőszakos eljárása volt a Horia-felkelés kirobbanásának közvetlen oka és kezdete. Ekkor az itt összegyűltek

már nem Fehérvárra mentek katonai összejárára, hanem ellenkező irányba, Brád felé indultak a nemesek ellen.

I. Tóth Zoltán történész helyesen állapítja meg, hogy a Horia-féle felkelés antifeudális, tehát osztályjellegű volt, és nem egy nemzetiség ellen irányult. A feudalizmus erdélyi képviselője a vármegyék területén főleg a magyar vagy elmagyarosodott nemesi rend volt. A Horia-felkelés, bár az állam birtokán robbant ki, mégis az egész feudális osztály ellen irányult, ezért a megyei magánföldesúri birtokokra is kiterjedt.

A lázadó jobbágyok programja és célja a nemesség és kiváltságai teljes megszüntetése volt, ez kitűnik a felkelők Hunyad megyééhez, közelebről Déva városához intézett felhívásából:

1. Hogy a nemes vármegye minden possesorival edgyütt a kereszt alá esküdjgyék, magzatjaival edgyütt.
2. Hogy a nemesség többé ne légyen, hanem a ki hol kaphat királyi szolgálatot, abból élyen.
3. Hogy a nemes possesorok a nemes jószágbul végképpen kivegyék hatalmukat.
4. Hogy a nemes földek a köznép között a következendő császárnak parancsolata szerint fel osztassanak.
5. Hogy szintén olyan adót fizetők légyenek mint az köz contribuens nép.
6. Ha ezekre a Tábla és possesorival reá áll, békességet ígérünk, melyeknek jeléül a várra és város végére és más helyekre fejér zászlókat fel állítani kívánunk.

Egyes források arról tesznek említést, hogy a felkelő parasztok fegyveresen támadtak nemesre, „nemtelenre“ egyaránt, ez azonban úgy értelmezendő, hogy a parasztok nemcsak a nemeseket, hanem a „nemtelen“, vagyis a nem nemes osztályhoz tartozó kizsákmányolókat, így a magyar, görög, örmény és román bérllőket, kereskedőket, sőt az áruló gazdag parasztokat is ellenségüknek tekintették, és ellenük is küzdöttek.

A felkelés eseményei csak megerősítik, hogy a román paraszt „magyar“-on nem a magyar a népet, hanem a magyar nemeseket, udvarbírákat, gazdag polgárokat, tehát az uralkodó társadalmi osztályhoz tartozókat értette. Erre utal a magyar és a német bányászok magatartása is.

Az abrudbányai magyarok közül sokan Szentpéteri és Miske vezetésével a felkelőkhöz csatlakoztak, és együtt támadtak a nemesekre. Szabó Pál Ferenc magyar bányász Onul Almaşan bányász-parasztvezér társa és csatlósa, Mathiás János pedig Rus Ioan mellett a felkelés egyik vezéralakja.

Hasonló módon viselkedtek a német bányászok is. Prunettert, az aranyosbányai domínium adminisztrátorát azzal vádolták, hogy 1784. november 14-én felkelésre buzdította a bányászokat. Prunettert a vádirat harámbasának, azaz betyárvezérnek nevezi.

A magyar és német bányászok magatartása már ekkor megmutatta, hogy a kialakuló proletariátus élosztagának, a bányászságnak, függetlenül nemzetiségétől, a szegényparasztsággal karöltve kell harcolnia a feudális elnyomás ellen.

Említésre méltó, hogy magának Horiának az íródeákja egy abrudbányai unitárius magyar, Marcsi Sámuel, kinek már régebben kapcsolatai voltak Horiával és a forrongó jobbágyokkal, s már a felkelés kitörése előtt több panaszlevelet fogalmazott, illetve írt a császárnak.

A felkelés más megyékre is kiterjedt, és mind több parasztot ragadt magával, nemzetiségre való tekintet nélkül. 1784. november 17-én Csató Ferenc szolgabíró jelenti, hogy a román és szász lakosságú kisenyedi járásban is felütötte fejét a lázadás, s a felkelő parasztok Karácsonyfalvára indultak. A román és a magyar parasztok szolidaritására és a magyar jobbágyok aktív részvételére a legtöbb példát Torockószentgyörgy szolgáltatta; ez volt ugyanis az egyetlen magyar lakosú falu, ahova Horia hadai eljutottak. A felkelők közeledténék hírére a nemesek elmenekültek Szentgyörgyről, a magyar jobbágyok többsége pedig csatlakozott a román felkelőkhöz, együtt dúlták fel a nemesi udvarházakat. A magyar parasztok nem érezték együtt a velük egynemzetbeli urakkal, ami kitűnik Sárdi István torockószentgyörgyi unitárius pap tanúvallomásából: „En tit. praefectus uramnak javallám ezen szóval: Uram, költse fel kegyelmed Torockót és Szentgyörgyöt, s resistálni kell. Melyre bizonyos nem vagyok benne, praefectus uram-é vagy udvarbíró uram, valamelyik azt felelé: Jó volna, ha a nép hűségéhez bizhatnánk.“ Mivel az urak meggyőződtek annak ellenkezőjéről, „azzal onnat elszéledénk ki-ki portékáinkat

dugdosni". Rendkívül érdekesen világítja meg a torockószentgyörgyi jobbágyok forradalmi hangulatát a következő tanúvallomás: „Hogy az catholicum templomra másokkal edgyütt a detentus Járai Mihály fia is elment volna, hallottam, de az reformatum templom felveretésekor ottan jelen lett volna nem láttam; hallottam pedig bizonyosan, keresvén a református papot, ezeket kiáltozta, *hogy ő sem nem pápista, sem nem kálvínista, sem nem unitárius, hanem kuruc.*“ A felkelők egyik torockószentgyörgyi vezére, Kováts Istók e szavakkal buzdította a népet: „Jertek, mert nem lesz többé úr soha többé Szentgyörgyön.“

A magyar parasztok közül többen a felkelő paraszthadak vezéralakjai lettek, így Rátz Mihály, ifjú Járai János, a torockói Csonka Rátz János. A mozgalom leverése után mindhármukat halálra ítélték, ezt a büntetést azonban később hőrtönbüntetésre és megbotozásra változtatták át.

Torockószentgyörgy példája kétségtelenül igazolja a Horia-felkelés nemzetek feletti, antifeudális osztályjellegét. E felkelésnek Erdély minden nemzetiségű jobbágyára óriási hatása volt.

Néhány, Abrudbányán járt bánffyhungyadi jobbágy azt hallotta, hogy a felkelők tíz nap múlva Hunyadon lesznek, és az otáni nemességet is megleckéztetik. Egy cigány szerint Abrudbányán igen jó hírek vannak, oda most a kuruc idők tértek vissza. Egy tasnádi hír szerint a krasznai nép, köztük a magyarok is, örömmel várják a felkelőket. Horiának valóban terve volt fellázítani Kalotaszeg és Szilágy népét is. A felkelés alatt a jobbágyok között egész Erdélyben valóságos legendák terjedtek el a paraszti hadak tetteiről.

A Torda megyei jobbágyok megtagadják a királyi adók fizetését, és készek csatlakozni a Hunyad és Alsó-Fehér megyei felkelő parasztokhoz. A jobbágyok hetenként csak egy napig akarnak földesuraiknál robotolni, egyes jobbágyoknál rejtett fegyvert találtak. A Mezőséken és a Maros mentén forrongó a hangulat, a munkamegtagadások napirenden vannak, új lázító tartalmú dalok születnek. A pókai és toldalági nemesek 1784. december 3-án jelentik a megyének, hogy nemcsak a román, hanem a magyar jobbágyok is fenyegetik a nemességet, és egy nemesi felkelőkből álló egységet kérnek Pókára. Marosbogáton és Marosludason a magyar és a román jobbágyok együtt várják a felkelőket. Nagyon bátrak és elszántak, különösen azok, akik már katonának iratkoztak.

Adatunk van arra, hogy egy-egy „bocskoros nemes“ a felkelőkkel rokon-szenvez, megtagadja a nemesi hadba való állást. Így Stoica Macarie kápori román nemes és a széplaki Vészi János libertinus.

A fentiekből látható, hogy egész Erdély jobbágynépe forrongott, a felkelés számos más vidéken is kitörhetett volna, különösen, ha Horia paraszthadai oda is eljutnak. Az Erdélyi-medencében azonban nem alakult ki lázadási góc, nem valósult meg az egész Erdély parasztságát összefogó általános felkelés. A nemesség közben felfegyverkezik, és a katonaság is akcióba lép. A felkelők fegyverszünetet kötnek, ami a lázadás kezdeti lendületét kétségtelenül mérsékelte, és terjedését gátolta.

A nemesek már a felkelés idején, de különösen leverése után megtorló intézkedésekkel egyformán sújtották a román, magyar és szász jobbágyokat. Kolozs megyében több mint 300 parasztot fogtak el, köztük sok magyar nemzetiségűt is. Egykorú feljegyzések szerint az 1784. évi „zenebonában“ elfogott lázadó parasztközött volt Boros István, egy „lappangó“, tehát bujdosó jobbágy, református magyar. A torockói völgyből közel 140 embert fogdostak össze. Kolozs megyében a bosszúra éhes nemesség 17 felkelőt ítélt halálra, köztük a következő három magyart: Rác Mihályt Torockószentgyörgyről, aki habár „ut hungarae gentis esset excursarius videatur“, „nem volt jobb, mint a többi“; Csonka Rátz Jánost Torockóról és ifj. Járai Jánost, Thorotzkay Zsigmond földesúr 25 éves lakatosát.

A felkelés után a még le nem csillapodott hangulatot ismét lázba hozta az újonnan kihirdetett úrbéri rendezés, nagy visszhangja volt a parasztközött különösen a jobbágyok számára biztosított szabad költözködési jognak. Huszár Sándor báró és Teleki Mihály panaszolják, hogy a dedrádi szász jobbágyok nagyon nyugtalanok. Ezért a megyei tábla az alispánt 12 katonával a parasztközött „pacifikálására“ rendelte ki. A templomból kijövő jobbágyokra törtek, akik azonban ellenálltak, és csak riasztó puskalövések után tudták a vezéreket elfogni. A gubernium ugyan jóváhagyta ezúttal ezt az eljárást, de a jövőben mégis „békésebb“ eszközöket ajánl a paraszti ellenállás letörésére. A felsőidecsi és dedrádi szász jobbágyok lecsillapításával a megye Beck kapitányt bízta meg.

Bornemissza János báró 1785. október 6-án panaszodik a megyének, hogy a görgényi uradalmi jobbágyságok, főleg pedig a petelei szász jobbágyságok „új időket szaglászván”, nem akarnak jobbági szolgáltatásokat tenni.

A román és a magyar jobbágyságok Bonchidán is ismételtelen megtagadták a szolgálattelvést.

A felkelés, bár nem győzhetett, de óriási visszhangot keltett mind belföldön, mind külföldön. A megrettent nemesség minden öntudatos jobbágyságban egy új Horiát látott, és politikájának mindinkább főcéljává válik a jobbágyság féken tartása. Jean-Pierre Brissot, a francia polgári forradalom egyik jelentős alakja *A népek egy barátjától II. József császárhoz* című nyílt levelében igazságtalannak mondja a császárt, amiért a parasztokat, és nem a nemeseket büntette meg; szerinte Horia parasztjainak is jogukban állott elnyomóik ellen fellázadni, akárcsak minden más elnyomottnak.

A fenti adatok újabb bizonyítékai annak, hogy a dolgozó nép érdeke nemzetiségre való tekintet nélkül ugyanaz volt, és vállalva harcolt a közös osztály-ellenesség ellen.

Binder Pál

IRODALOM

1. Binder, Paul—Cimpeanu, C.: Zur Beteiligung der ungarischen und deutschen Bevölkerung Siebenbürgens zu dem Bauernaufstand unter der Führung Horeas — 1784. Forschungen zur Volks- und Landeskunde, 1963. 6. 152—157.
2. Densuşianu, Nicolae: Revoluţiunea lui Horea în Transilvania şi Ungaria 1784—1785. Bucureşti, 1884.
3. Göllner, Carol: Muncă şi năzuinţe comune. Din trecutul populaţiei germane din România. Bucureşti, 1972.
4. Gündisch, Gustav—Kroner, Michael: Die Folgen der ursprünglichen Akkumulation für die sogenannten Dreizehn Dörfer. Forschungen..., 1963. 59—90.
5. Halmágyi István Naplói (1752—1753; 1762—1769) és Iratai (1769—1785). Közli Dr. Szádeczky Lajos. Magyar Történelmi Évkönyvek és Naplók a XVI—XVIII. századból IV. Magyar Történelmi Emlékek. Írók 38. Budapest, 1906.
6. Neamţu, Al.: Situaţia minerilor de pe domeniul Zlatna şi participarea lor la răscoala populară de sub conducerea lui Horea (1784—1785). Studii de istorie IX. 1956. 2—3.
7. Prodan, David: Răscoala lui Horia în comitatele Cluj şi Turda. Bucureşti, 1938.
8. Teleki Domokos, id. gróf: A Hóra támadás története. Pest, 1865.
9. I. Tóth Zoltán: Mişcările ţărăneşti din Munţii Apuseni pînă la 1848. Bucureşti, 1955.

